I

Я не учився в кобзу грати,
В німецькі школи не ходив
За книжков вірші віршувати,
Я не видав волоських див —
Неук неукий Чорногір'я.
До топірця, а не до ліри
Рука мозольова здалась:
У темний ліс, не на Парнас,
Іди гулять, опришків сину!
Іди з рушницею гулять,
Доки від неї не загинеш,
Доки твій званий кресний брат
Не забере криваву зброю
І не сховає враз з тобою!
Кріс ти був батько, воля — мати,
Зелений гай — і школа, й хата;
І більше пісні ти не чув,
Як ту, що чорний ліс ти гув!..

II

А ти кажеш, наша Музо,
Що будеш витала?
Амінь, амінь, пречистая,
Велика, святая.
Витай у нас, як то сонце
По великій ночі,
Нехай утрем дрібні сльози,
Заплкані очі
І на волю подивимся —
Забудеться горе
І дух новий в нас заграє,
Як голубе море...
І воскреснемо наново

З тяжкої могили,
Й нову пісню заспіваєм
Новов добров силов.
І вернеться наша воля,
А може, ще й слава,
І за кривду поспитаєм
У братів лукавих.
Із дижмов нам вертатимуть
Кров нашу пролиту.
Нас карали, катували —
І ми будем бити;
Всі котюзі по заслузі —
Так ходить по світі!..
А божий суд мусить бути
Вовіки і віки.

III

Душе ти моя — схаменись!
До бога не тобі літати
Тим комонем прудкокрилатим.
Не стякнеш ти, не долетиш,
А замордована упадеш
І серед загалу пропадеш,
Як серед степу той мотиль,
Як та хмариночка у горах,
Піску зеренце серед моря,
Стебло солімки серед хвиль,
Запорошиночка в безладді, —
Так ти, душе моя, пропадеш!..

IV

Як то в світі докоротать
Немилого віку?..
Боже правий, боже добрий,
Великий наш світе!

Коли-сь дав ми іншу душу
І інші дав груди,
Чому не дав іншу землю,
Не дав другі люди?
Щоб на мене... О ні, боже,
Ти нічо не винен,
А та душа сама винна,
Коли вона гине, —
Чого пішла на облаки?..
Душе нещаслива, —
Тут бог казав пробувати,
Тут наша могила,
Не на небі!..

V

Творці слава на небесіх
Вовіки і віки!
Він не водить, як кішечку,
Стеблом чоловіка;
Він дав йому волю,
Він дав йому в живу душу
Живущі глаголи
І здорове, кріпке серце
У здоровій груді.
Не ховайте скарби ваші,
Нерозумні люди,
Не закопуйте у землю;
Бо буде карати —
І виросте в ваших домах
Бур'ян серед хати.

VI

Лети, думо, де думаєш,
І не зупиняйся;
Нехай собі беруть тіло —

Від душі їм засі!
Нехай собі беруть тіло,
В кайдани окрутять,
А дух божий вовік волен,
Вовік неокутий.
І не всадять його в пута
Московські нерони,
Не рознесуть копитами
Всі татарські коні.
А що срібло, а що злато?
Беріть собі злато,
А ми будем і без срібла-
Золота багаті!
Чисте серце, чиста совість —
От наші пурпури;
Ваша слава, ваша доля
Мене не одурять,
Як і його не одурили
Ті помазані брехачі
Від юності і до могили!
Вни наробили колачів —
Не коровайних, а зелізних, —
Та муть, мабуть, сами їх їсти!

VII

Молилася заручена:
"О боже мій, боже!
Виростай же мою красу
В червоную рожу!
Волію я роже-квітков
В гаю процвітати,
Ніж я маю за нелюбом
Свій вік коротати.
Прийде весна недобрая —
Навесні ожию,

А як піду за нелюба —
Навіки загину".

VIII

Коби червоную калину,
Зеленою да жеребинов,
Вже густо-густо обсадить,
Щоб темно, як вночі, в ній було,
А жалібниці ті зазулі
Туда злітались гнізда вить...

IX

Золоті зорі
В облакоморі,
Як білі вівці
В голубих горах.
Де той вівчар ваш
Хмаров мандурє,
Де він сю темну
Ніч заночує?
Чи в самбіровім
Гаю-розмаю,
Чи де дівчата
В Зельмана грають,
Чи де в цариці
Донечка тужить?..
Вірний мій друже!

X

Хто так високо
Хмаров мандрує,
Золотов трубков
Вівці гуртує,
І випасає,
І завертає

Ще й у требміту
Грає та грає?..
Раю мій, раю!..

XI

Обертаюсь, — а ті літа,
Ті молоді мої,
Машерують за тамбором
Цісарськов дорогов.
А я стою та дивлюся,
Та нищечком плачу,
Та сивію, як той голуб...
Сам не знаю, за що
Вони мене покинули!..

XII

Місяцю-князю,
Білий вівчарю!
В золоту сурму
По ночах граєш,
Далеко видиш,
Багато чуєш, —
Де я цю нічку,
Де заночую?
Чи в Тегерані,
В рожевім гаю,
Де одаліска
Перли збирає?..
Я й сам не знаю!

XIII

Лети, душе моя, небого,
Куда направилась літать;
Лети — щаслива ти дорога!
Та не збирайся лиш ступать

На мороги самі лаврові,
Бо доведеться на глогові
Сто раз за десяти ступать.
Полинь не мід солодкий пить!
Співать — не у танку гулять!
Тепер не так, як то бувало,
Коли князі нас величали,
З лицарями сиділи влад!
Тепер — о доле ти змінчива! —
Нема і глини на могилу
Тому, що в раю лиш літає...

XIV

Понад славу нема добра
В широкому світі!
Без славоньки світ — як трунва,
Коверцем не вкрита;
Без славоньки світ — могила,
Тякжго в ньому жити;
Без славоньки лице в'яне,
Серденько марніє;
Без славоньки сонце пече,
Пече, а не гріє!..

XV

А тії пророки, а тії світії,
Що мир розсаджали, як пальмовий сад,
Що сіяли правду, любов і надію, —
Чи й тим в часоморю вовік пропадать?
Не дай того, боже, бо того й немає!
Поборники правди вовіки муть жить.
Владики неправди — ті попропадають!
Не бог їх, а люди самі муть судить,
І йм'я їх прокляте задавлять в болото,
Обкрутять проклоном, к нечистим пішлють;

А праведні вдягнуть порфіри і злото,
Правдати всю землю, розсуджувать муть
Неправого з правим, тирана з рабами!
І буде заплата, і будуть платить
Не пеклом, а кров'ю, гіркими сльозами:
Хто кілько розсипав — не тілько і пить!
І всім буде кара, і всім надгорода!
Криваві потоки не пусто ринуть...
Не бог ме судити, а в руки народам
Віддасть він страшний свій і праведний суд.

XVI

Чому тоті наші пани, —
Сам себе питаю, —
Хтозна-куди гримаються
Та людей шукають:
То в Парижі, то в Лондоні,
То у святім Ромі?..
Ліпше, брате, не рипаться
Та сидіти дома;
Бо і тут їх достобіса,
Ще більше, як треба, —
І пузатих, і тузатих,
І таких, що небо
На грейцарі розпродують!..

XVII

У науці, у розраді
України доля,
А в залізні да у крові
України воля;
А у пісні голоснії
України слава!
Благословіть Україну,
А я заспіваю.

XVIII

Без милого нема в світі
Ніякого діла;
Без милого світ, як гарешт,
А хата, як трунва;
Без милого життя — гробом.
Пурпури, коруни
Нащо здались без милого?
Носіть їх здорові!..
Одна вночі розмовонька
З милим на розмові,
Одна нічка-петрівочка, —
Беріть собі злато!
А кохання і без него
Щасливе, багате!

XIX

Як та доля невірная
Топче наші квіти
Свойов ногов залізною!..
Що ж мусим робити? —
Ту доленьку ні всилувать,
Ані умолити!

XX

Хто це летить із-за моря
Комонем крилатим,
Як біль, білим? — Вона! Вона!
О, моє ти свято!
Де ж то горе поділося
З широкого світа?
Де ж ті зими студенії? —
Лиш квіти та квіти!.

XXI

О боже мій, боже мій!
Рожевого світа
Лиш на хвильку, а потемку —
Навіки, навіки!..

XXII

Довго — кажеш? О єдине,
Ти лихо гадаєш!
Ненадовго! І я знаю,
І я, мила, знаю
Ту дорогу, куди ти йдеш! —
Ти йдеш у могилу!

XXIII

Оперед вікна я гадав
Покласти два — лиш два, о боже! —
Лиш два рядочки стократь-рожі;
А по двору щоб парка пав
І пишна-горда, бач, ходила
Та срібне пір'ячко ронила.

XXIV

У кождого своя пара
Та й своя порада.
Зійшло сонце зо дна моря,
Чорногора рада;
Чорногорі — буйний вітер,
А вітрові — луги!
Посумують, поворкують,
Як знані два други.
А тим часом срібнорогий
Квапить понад море
До зіроньки вечірньої
На любу розмову.

Відморгнулись, обгорнулись,
Пропали у гаю.
А там явір черемшину
На ніч підмовляє;
Прихилилась, притулилась —
Ніхто їх не чує...
Лиш я сам-самісінький
Сю нічку ночую.